

टिकापुर नगरपालिकाको मानसिक वास्थ्य तथा घनोसामाजिक नीति

२०८१

टिकापुर नगरका प्राचीनकाको कार्यालय

टिकापुर, काशी

मुद्रणशिविम प्रदेश

मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक नीति २०७९ २

पृष्ठभूमि	2
समस्याहरु तथा चुनौतीहरु	4
यस नीतिको आवश्यकता, निर्देशक विद्वान्त तथा शाब्दी सोच-	6
शाब्दी सोच	7
दोष	7
लक्ष्य	7
उद्देश्यहरु	7
रणनीतिहरु	8
१. मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्ध्या भएका तथा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सम्मानपूर्वक बोच्च माउने अधिकार एवं गुणस्तरीय जीवनको संरक्षण गर्ने सम्बन्धमा निम्न कार्यनीतिहरु लिईनेछ ।	8
२. यस नगरपालिकाका सदै नागरिकहरुको सहज पहुँचमा पुऱे गरी आधारभूत गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा सुनिश्चित गराउने सम्बन्धमा निम्न कार्यनीतिहरु लिईनेछ ।	9
३. मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा प्रवाह गर्नको लागि आवश्यक जनशक्ति विवास गर्ने सम्बन्धमा निम्न कार्यनीतिहरु लिईनेछ ।	10
४. मानसिक स्वास्थ्य, मानसिक रोगले मुजना गरेको लाभ्यना र भेदभाव कम गर्ने र मा स्वास्थ्य प्रवर्धनको लागि जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने सम्बन्धमा निम्न रणनीतिहरु लिईनेछ ।	10
५. स्वास्थ्य सूचना प्रणालीमा मानसिक स्वास्थ्यलाई लक्षिकृत गर्ने तथा मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी जटियन अनुसन्धानलाई प्रवर्धन तथा व्यवस्थित गर्ने ।	11
६. संस्थागत व्यवस्था	12
७. वित्तीय धोत	12
८. अनुगमन तथा मूल्यांकन	12
९. जोखिम	13
नगरपालिकाको मानसिक स्वास्थ्यको पाँच दर्ते कार्ययोजना	13
अनुसुची: मानसिक स्वास्थ्य सेवाको विकासका लागि कार्यक्रमको ढाँचा	16

रामसाल डौरा याच
नार प्रमुख

मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक नीति २०७९

पृष्ठभूमि

नेपालको सुविधानले स्वास्थ्य सम्बन्धि हुक जन्तरीत प्रत्येक भागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क दिए गर्ने र स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँच हुने हक्को व्यवस्था गरेको छ। जनस्वास्थ्य सेवा ऐन २०७५ बो दफा ३ को उपलक्ष्यमा (३) मा मानसिक स्वास्थ्य सेवालाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको एकीमा समावेश गरिएको छ। अपाइगता भएका अधिकार सम्बन्धि ऐन २०७४ को परिच्छेद ३ मा मनोसामाजिक अपाइगता भएका व्यक्तिहरूको लागि स्वास्थ्य, पुनर्जागरण, सामाजिक सुरक्षा तथा मलोरञ्जनको व्यवस्था गरिएको छ। उक्त ऐनको दफा ३५ र ३६ मेर मानसिक वा मनोसामाजिक अपाइगता भएका व्यक्तिकालागि थप सेवा सुविधाको समेत सुनिश्चितता गरेको छ। सयुंक्त राष्ट्र संघको दिगो विकास लक्ष्य (२०१६-२०३०) मा पनि मानसिक स्वास्थ्यलाई प्राथमिकतामा राष्ट्रीय मानसिक स्वास्थ्यको प्रबोधन गर्ने, नसर्ने रोगवाटे हुने मृत्यु एक तिहाईले कम गर्ने र लागू पदार्थ हुँयसर्नीको रोकथाम, उपचार र पुनर्जागरण, सुनिश्चितता गर्ने लक्ष्य राखिएको छ। नेपालले हल्लाक्षर सेवाका अन्तर्राष्ट्रिय र सम्बन्धिहरू अम्बेडकारी भाष्ट्रियको अधिकार सम्बन्धि महामन्दी, यातना पिडितहरूको अधिकार सम्बन्धि महामन्दी वाल अधिकार सम्बन्धि महामन्दी लगायतमा उल्लेख भए दमीलिम मानसिक स्वास्थ्यको प्रबोधन, रोकथाम, उपचार र पुनर्जागरणको अधिकारको सुनिश्चितता गर्नु राज्यकी दावित्व बनेको छ।

राष्ट्रिय मानसिक स्वास्थ्य योजनामा २०७७ मा आधारीत भई यस टिकापुर नगरपालिकाको मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक निती तयार गरिएको छ। यस नगरपालिकाको जनसंख्या २०७८ को राष्ट्रिय जनगणनाको प्रारम्भिक नतिजा अनुसार ९१५६५ (पुँ २९४८४ र म. ३९९४) हुँदैको छ। यस नगरपालिकामा जम्मा ९ वटा बडाहरू रहेको छ। यस नगरपालिकामा एक सरकारी अस्पताल, २ वटा स्वास्थ्य चौकी, ६ वटा शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, १ शहरी स्वास्थ्य प्रबोधन केन्द्र, १ वटा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, १ वटा असुर्केद उपचार केन्द्र गरी जम्मा १६ वटा स्वास्थ्य केन्द्रहरू रहेका छन्। टीकापुर अस्पतालमा बहिरङ्ग सेवा, इमर्जेन्सी सेवा, प्रसुती सेवा, फासेसी सेवा, एकमारे सेवा, गर्भ जाँच सेवा, प्यायोलोजी सेवा उपलब्ध छन्। टिकापुर अस्पताल र स्वास्थ्य केन्द्रमा दिनमा सरदर १०५-१०० बजा चिरामीहरू बहिरङ्ग सेवाका लागि आउने गरेका छन्। स्वास्थ्य संस्थाहरूमा प्रायः चिन्ताजन्य समस्या दिघेश्वर, मानसिक असन्तुलन, छारिरोग, मादक पदार्थ तथा लागुपदार्थ हुँयसर्नीका समस्या लिएर चिरामीहरू उपचारकालागि आउने गर्दैछन् भने एक वटा स्वास्थ्य चौकीमा मानसिक स्वास्थ्यमा तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मी कार्यरत छन्। टीकापुर नगरपालिकामा मानसिक रोगको उपचारकालागि आवश्यक औषधि आपूर्ती जैसे महज भएको छैन। स्वास्थ्यकर्मी तथा मनोसामाजिक परामर्शको प्रतिवेदन अनुसार यस नगरपालिकामा हुँदै वर्ष १९-२० जनासभाले आत्महत्या गरेको देखिन्छ। इलाका प्रहरी कार्यालय टीकापुरको तथ्याङ्क अनुसार गत वर्ष यस नगरपालिकामा ३६ जनासेआत्महत्या गरेका थिए भने विगत ३ आर्थिक वर्षको तथ्याङ्क हुने हो भने यो बहुदी कममा रहेको छ भने आत्महत्या प्रवास गर्ने पनि उत्तिके मात्रमा पाइएको छ। आत्महत्यालाई रोक सकिने मानसिक समस्या हो किन कि अधिकांश आत्महत्या (झण्डे ९०%) मानसिक स्वास्थ्य समस्या के कारण हुने गरेको अनुसन्धानबाट देखिएकोले।

राज्यसंसद द्वारा तयार
नगरपालिकाको स्वास्थ्य
उपचारकालागि

नेपालमा कुल नसर्ने जोगहरु मध्ये १८ प्रतिशत मानसिक रोगाले जोगहर्नांगे छ। बसलाई टीकापुर नगरपालिकाको जिल्लेकी (२०३८ को जनगणना अनुसार) 'जनसंख्याम' दीजर हेतो १५००० मन्दा वरीमा कुनै लाई मानसिक समस्या हुन सक्छ अनुमान गर्न सकिन्दै, तर यस्तो नैभ्या यो मन्दा बढी पनि हुनसक्दछ। राष्ट्रिय स्वास्थ्य अनुसन्धान परियोगले मन २०१८ मा मम्पत्र गरेको राष्ट्रिय मानसिक स्वास्थ्य समेक्षण पाइलाह ब्रह्मसन प्रतिवेदनले किशोर किशोरीहरूमा आत्महत्याको जोखिम ५.७% र दयस्कमा १०.९% देखिएको छ भने मुख्यमन्त्रीमा देखिएका मानसिक समस्याहरूमा डिप्रेशन (३.१%), मादक पदार्थ दुर्घटनी (३.४%) तथा लागू पदार्थ दुर्घटनी (३.३%) पाईएको छ। लागूपदार्थ दुर्घटनीको समस्या तथाईका जिल्लामा बढी पाईएको अघ्ययनले देखाएको छ। ममुदायका विभिन्न भूमिहरूले गरिएको छलफलमा यसि मादक पदार्थ तथा लागू पदार्थ दुर्घटनी बढी भएको उल्लेख गरिएकोले पाइएकोले। स्वास्थ्य सम्यामा उपचारमा आएकाको तथ्याङ्क केलाउदा यस नगरपालिकामा चिन्ताजन्य समस्या दिप्रेसनका लम्ब्या बढी देखिएको छ भने मनोमार्गिक प्रशमणकर्ताहरूले भेवा दिएको तथ्याङ्क केलाउदा यसि चिन्ताजन्य समस्या तथा डिप्रेसनको समस्या धेरैमा देखिएको छ भने केही सञ्चयामा कडा खालको मानसिक समस्या भएर उपचारकालागि आउने गरिएको देखिन्दै। विगतको छन्दमा शोभुप्रेरो आघातले गर्दा उन्पन्न पोष्ट ट्रामाटिक स्ट्रेस डिसब्रडर (पि.टि.पस.डि.) को समस्या मादक पदार्थ दुर्घटनीको समस्याहरू देखिएको पाइन्दै।

यस टिकापुर नगरपालिकामा बाढी, बुबान, आप्रवासन, वरोजगारी, द्रन्द जग्यात विभिन्न कारणले समुदायका व्यक्तिहरूमा विभिन्न खालका मानसिक स्वास्थ्यका लक्षणहरूमा मन तथा शरीर मारी भइरहने, शरीरका धेरै भागमा दुखाई तथा पीडा महसुस हुने, एकलोपनको महसुस बढी हुने, मन दिक्क लाग्ने, रिस उठ्ने, निन्दामा समस्या हुने, डर तथा शकाको भावना आइरहने जसले गर्दा समाजमा सर्वैमैन खुल्ने व्यवहार गर्न तसँक, काम गर्ने जोगरमा कमी हुने, द्रन्दको समयमा भएको घटनामा परेका परिवारमा वेला वेलामा आफ्नो परिवारको सदस्य (मुख्य तथा वेपता भएका) जाई साझेर रुप मन लाग्ने, न्याय नपाएको महसुस हुने गरेको पाइएको छ।

त्यसैगरी समुदायतहरूमा भहिला स्वयंसेवक, शिक्षक तथा समुदायका मानिसहरूसँगको अन्तरकियामा आएको जानकारीलाई हेठा यस नगरपालिकामा मानसिक स्वास्थ्य समस्याको वरेमा नेतृत्वाको स्तर निकै कमी देखिन्दै। यसका कारण सबै खाले मनका समस्यालाई कडाखालको मानसिक रोग (मानसिक असन्तुलन वा पागब्रपत) भनें भुज्ने गरिन्दै। धरपरिवार तथा समाजबाट एकल्याङ्काने डरले समस्या भएपनि खुल्न नसँक, धेरैजस्तो अवस्थामा शरीरमा ददै तथा पीडा भयो भनेर भग्न गरिएको पाइएको छ। यसको उपचारमा पनि समाजमा व्याप गलत विश्वासका कारण अधिकाश अवस्थामा धारी झाँझीको उपचारमा भरपर्ने गरेको देखिन्दै। यसले समस्या भएको आकिको मानसिक स्वास्थ्य जबस्थामा सुधार हुनु भन्दापनि विस्तार दीर्घ तथा कडाखालको मानसिक रोगको रूपमा विकास हुने गरेको देखिन्दै।

मानसिक रोग खालबालिका तथा किशोरकिशारीमा पनि हुन्दै भन्ने जानकारी निकै चाम भानिसहरूलाई मात्र जानकारी भएको देखिन्दै। यसले गर्दा जानो उमेरमा हुने मानसिक स्वास्थ्य समस्याको समयमा पहिनाउ हुन सकेको देखिन्दै। विश्व स्वास्थ्य संगठनको अनुसार अधिकांस मानसिक रोगको मुहुरात १५ वर्ष देखि नै शुरू हुन थाल्दछ। अभिमानक तथा समाजमा मानसिक स्वास्थ्यको वरेमा जान नहुदा किशोरावस्थामा नै देखिन सके मानसिक स्वास्थ्य समस्याको सही पहिचान हुन सकेको छैन भने यसले समस्या भएको व्यक्तिको मानसिक अवस्था विन्तार जिलता तर्फ ध्वेष्टै लगेको हुन्दै भने दीर्घ रोगमा परिणत हुदा उपचार महंगो तथा लामो समयसम्म उपचार गर्नु एर्दा सम्बन्धित व्यक्ति तथा उको परिवारमा बोझ वर्षिदै जाने हुन्दै भने यदि कमाएर परिवार पाल्से व्यक्तिमा नै मानसिक रोग जारीमा तरीकीको अवस्था बहादृ जाने हुन्दै। त्यसै गरी प्रत्येक चार जना मध्ये एक जनालाई जीवनको कुनै पनि धरणमा मानसिक स्वास्थ्य समस्या हुन सक्ने जोखिम रहेको देखिन्दै।

राधाकाल डाक्टर शाह
नगर प्रमुख

मानसिक स्वास्थ्य विषयमा थुप्रे भूमि, अनगिन्ति अन्द्रविश्वास र मलत धारणा व्यापक रहेको छ । मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिहरूले लाज्जाना, विभेद, बहिम्करण र सामाजिक मिथ्या कथनको मानना गर्ने परिस्थेको अवस्था छ । मानसिक रोग निको हुँदैन, यो रोग लागेपछि जिन्दगीमध्ये बीचहानि, यस्ता रोग लागेका अर्कि आकामक हानीहरू, कुनै किसिमझो निर्णय लिन मन्दैनन् र खास दक्षता हुँदैन शब्दे अन्द्रविश्वास यथावत नै छ । मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्ति र उनीहरूका परिवारका सदस्यहरूप्रति गरिसे विभेद कायम नै छ । प्राय लाई खालका मानसिक न्वास्थ समस्याको उपचार र पुनःस्थापना गर्ने सकिने प्रमाणहरू यथेष्ट भएपनि यस रोगको नासो उपचार हुँदैन भन्ने गलत विश्वासले मानसिक स्वास्थ्य अझै पनि तीनै तहका सरकारको प्राथमिकतामा धर्न सकेको छैन । मानसिक स्वास्थ्यको प्रबलधन, रोकथाम, उपचारमा कम लागत पर्ने, उपचार पछि व्यक्ति एहिलैकै अवस्थामा फर्की उत्पादनमूलक काममा संलग्न हुत सक्ने भएतापनि मानसिक स्वास्थ्य सबै जनताको लागि सर्वसुन्नभ र प्रभावकारी बनाउन सकिएको छैन । डिप्रेमन र चिलाजन्य समस्याको उपचारमा रु १ खर्च गर्यो भने त ४ बराबरको प्रतिफल दिन्दू भन्ने अध्ययनहरूले देखाएकाछन् । त्वरित मानसिक स्वास्थ्यका क्षेत्रमा बजेट वृद्धि गरी मानसिक स्वास्थ्य समस्याको रोकथाम, उपचार र पुनःस्थापना काबि गर्न सकीयो भने त्यसले निश्चित रूपमा व्यक्ति, परिवार र साटको उत्पादकत्वमा वृद्धि हुनेछ ।

दश वर्षे लामो राजनीतिक दृन्द र सामाजिक अस्थिरता, वेरोजगारी, रोजगारीको लागि विदेश एलापन हुनुपर्ने वास्तविकता, जनसेव्यामा जेष्ठ नागरिकको बढ्दो अनुपात, गरिबी, अव्यवस्थित शहरीकरण, घरेलु तथा लेपिक हिंसा, सामाजिक विभेद, प्राकृतिक विपत्तिको कारण धनजनको क्षतिले निम्त्याएको पिढा आदि जस्ता कारणले नेपालमा मानसिक स्वास्थ्य समस्या बढाए गएको अनुभान गरिएको छ । मानसिक तथा मनोसामाजिक समस्यावाट द्वालबालिका, किशोर किशारी, प्रजनन उभेर ममुहका महिला तथा गृहणी महिलाहरू लगाएत जेष्ठ वागनिकहरू, पिछडावर्ग तथा सिमान्तकृत व्यक्ति तथा समुदाय बढी जोखिममा रहेको हुनाले त्यस्ता व्यक्ति तथा समुदायलाई केन्द्रविन्दुमा राखी प्रवर्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, निरोधात्मक कार्यक्रम संचालन गर्नु र समस्या भएका व्यक्तिहरूलाई मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा उपलब्ध मराउन उपयुक्त रणनीति भहितको कायदोजना बनाई कार्यान्वयन गर्नु परेको छ ।

समस्याहरू तथा चुनौतीहरू

वि.सं. २०५३ मा राष्ट्रिय मानसिक स्वास्थ्य नीति, एकीकृत प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गत मानसिक स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन निर्देशिका २०६४ र नभर्ते रोगहरूको रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि राष्ट्रिय कार्य योजना सन् २०१५-२०२० अन्तर्गत मानसिक स्वास्थ्य पनि नसावेश भएपछि केही नकारात्मक प्रवास मानसिक स्वास्थ्यको क्षेत्रमा भएका छन् । यसेको फलस्वरूप पुरानो मानसिक स्वास्थ्य नीतिलाई परिमार्जन गर्दै राष्ट्रिय मानसिक स्वास्थ्य रणनीति र कार्ययोजना २०७३ नेपाल सरकार स्वास्थ्य तथा जनसेव्या मन्त्रालयले जारी घरेको छ ।

नेपालमा गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्नका निमित नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गरिनुकामाथे निर्देशिकाहरूले निर्देशन गरेतां भनि यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन र संघीय व्यवस्था अनुमार व्यवस्थापनमा केही समस्या र चुनौतीहरू रहेको छन् । यी मध्ये केही प्रमुख समस्या र चुनौती निम्नानुसार छन् ।

क) मानसिक रोगलाई महत्व नदिनुको साथै कम महत्व दिनु ।

सामलाल डोगारा थार
नगर प्रमुख

४) मानसिक स्वास्थ्य समस्याको रोगभारको अनुपातमा लझालित कार्यक्रमहरुको वजेट विनियोजन ज्यादै न्यून भएकोले जोखिम समुहका व्यक्ति तथा समुदायलाई पूर्णरूपमा समेत सेवाको छैन । स्थानीय तहमा यस्तो वजेट तथा कार्यक्रम नभएको अवश्या छ ।

५) मानसिक स्वास्थ्य समस्या 'भएका व्यक्ति' र एरिबारका रात्रिय प्रतिको व्यापक लाइफस्टाइल, अवहेलना, प्रेमभाव र मानव अधिकारको हननलाई रोक र कम गर्ने कार्यक्रम तराई लागू गर्ने सकिएको छैन ।

६) मानसिक स्वास्थ्यको क्षेत्रमा रहेको रक्ष जनशक्तिको अभावलाई आवश्यकता अनुसार पूरा गरी समुदायस्तर (अन्यताल तथा स्वास्थ्य केन्द्र) सम्म सेवाको पहुँच स्थापित गर्ने सकिएको छैन ।

७) यस क्षेत्रमा व्यास रहेको अन्धविद्यास, दूष र गलत धारणामा परिवर्तन ल्याई मानसिक स्वास्थ्यको प्रबोधन, रोकथाम, उपचार तथा पुनर्स्थापना कार्यक्रम विकास गरी लागू गर्ने सकिएको छैन ।

८) प्रजनन उमेरको महिलाहरूमा मृत्युको पहिलो र दुवाहरूमा दोबो कारण दातेको आत्महत्या बर्चेती बढौ गरेको देखिएता पनि यसलाई उपरुक्त कार्यक्रम बनाई सम्बोधन गर्ने सकिएको छैन ।

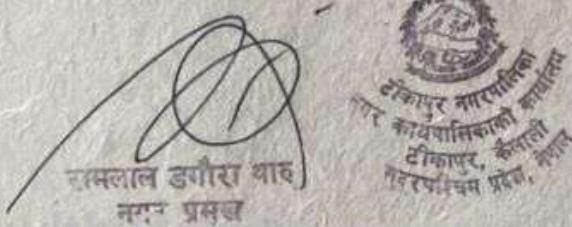
९) दैदिनिक रोजगारमा रहेका व्यक्तिहरु तथा लैगिक हिंसावाट प्रभावित द्वितीय व्यापकरूपमा रहेको मानसिक स्वास्थ्य समस्या र आत्महत्याको अवस्थालाई सम्बोधन गर्ने सकिएको छैन ।

१०) बालबालिका तथा किशोर किशारीको शिक्षा, व्यक्तित्व निम्न र जीवनको लक्ष लक्षीटमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने मानसिक स्वास्थ्यलाई महत्व र प्राथमिकता दिन सकिएको छैन । बालबालिका तथा किशोर किशारीमा हुन सक्ने भावनात्मक, व्यवहारीक, र सिकाईजन्य समस्यालाई समयमा नै चिनेर सम्बोधन गर्ने सकिएको छैन ।

११) बालबालिका, किशोर किशारी, प्रजनन उमेर समुदका महिला तथा गृहणी महिलाहरु लगावत बेठ नागरिकहरू, बन्द प्रभावित व्यक्ति, सौनिक तथा लैगिक अल्पसंघरक समुदाय, लैडिंगक हिंसा प्रभावित व्यक्ति, घरेलु हिंसामा परेका व्यक्तिहरु, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, सिमान्तकृत व्यक्ति तथा समुदाय, प्राकृतिक विपदका कारण धनजनको दाति भोगेका व्यक्तिहरु मानसिक स्वास्थ्य समस्याको बढी जोखिममा भए पनि त्यस्ता व्यक्ति तथा समुदायलाई लक्षित गरी पर्याप्त कार्यक्रम तथा सेवा सञ्चालन गर्ने सकिएको छैन ।

१२) मदिरा र लागू पदार्थको दुव्यसनीलाई मानसिक स्वास्थ्यको कोणवाट दुक्काउन सकिएको छैन । यसलाई रोकथामका लागि आवश्यक कार्यक्रम तर्जुमा गरी व्यापक रूपमा लागू गर्ने सकिएको छैन । घिशेषगरेर किशोर किशारीहरूमा मात्रक पदार्थ तथा लागुपदार्थको दुरुपयोगको बढ्दो जाखिमलाई सम्बोधन गर्ने खालका मानसिक स्वास्थ्यमा सचेतना बढाउने तथा समयमा मनोपरामर्श सेवा दिएर यस्तो जोखिमवाट बाहिर ल्याउने ढानामा कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने सकिएको छैन ।

१३) स्थानीय तहमा संलग्न मनोपरामर्शकर्ताहरुको सेवाको गुणस्तर तथा नियमन गर्ने आवश्यक संबन्धको व्यवस्था गर्ने सकिएको छैन । साथै यस्तो सेवा अत्यन्त आवश्यक होदाहुरै पनि स्थानीय सरकारले आवश्यक पहि सिर्जना गरी सेवा विकास गर्ने सकेको छैन ।

यस नीतिको आवश्यकता, निर्देशक सिद्धान्त तथा भावी सोच:-

राष्ट्रिय मानसिक स्वास्थ्य रणनिति,

यस टीकापुर नगरपालिकाको जनस्वास्थ्य एनमा आधारित भएर स्थानीय सरकारका लागि तिन्हि सिद्धान्तमा आधारित नीतिहरू प्रस्ताव गरिएका छन् ।

क) नेपालको संविधानले स्थापित गरेको मौलिक हक्को रूपमा गुणस्तरीय स्वतंत्र नेवा अन्तर्गत मानसिक स्वास्थ्य सेवा तथा मनोसामाजिक परामर्शमा सबैको सहज, सुलभ र समान पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।

ख) मानसिक स्वास्थ्य नेवा तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवा यस नगरपालिकाले प्रदात गर्ने स्वास्थ्य सेवामा एकीकृत गरी सर्वसाधारण जनताको पहुँच हुने गरी सर्वसुलभ तवरले गुणस्तरीय नेवा प्रवाह गरिनेछ ।

ग) यस नगरपालिकामा भएका कडा खालका मानसिक रोग लागी मडकमा जीवन व्यक्ति गरिरहेका व्यक्ति तथा सुधार गुहमा रहेका मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिहरूको लागि सुरक्षा, उपचार र पुनर्स्थापनाको सुनिश्चितता गरिनेछ । साथै तीने तहका सरकारद्वारा प्रदान गरिने मानसिक स्वास्थ्य सेवामा गरिब, मीमान्तिकृत र जोखिममा रहेका व्यक्ति तथा समुदाय (बालबालिका, महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेड नागरिक, लैंग्नाक अल्पसंख्यक) को पहुँच सुनिश्चित गर्न समतामूलक र सामाजिक न्यायको आधारमा कार्यक्रम तर्फमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

घ) मानसिक स्वास्थ्य प्रबद्धत गर्ने तथा मानसिक रोगका वारेमा विक्ष्यनाले अन्तरिक्षास, धर्म र मिथ्या वस्तु हटाउन र आत्महत्याको जोखिम कम गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ ।

इ) मानसिक विरामीहरूको मानवअधिकारको संरक्षण र प्रवर्धनको लागि समुदायमा आधारित वहुआयामिक पद्धति अनुभारको मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा अभिवृद्धि गरिनेछ । माथै स्थानीय सरकारका सबै सम्बन्धित शाखाहरू जस्तै महिला, बालबालिका तथा जेड नागरिक, शिक्षा, न्यायीक मिर्ति, आर्थिक विकास आदीसँग समन्वय र महकार्य गर्दै मानसिक स्वास्थ्यको प्रवर्धन, सुरक्षा, उपचार र पुनर्स्थापनालाई एकीकृत गरेह लगिनेछ ।

ज) मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदाहका लागि आवश्यक साधन, श्रोत तथा जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने ।

झ) स्थानीय तहमा रहेका सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रसँग आवश्यक समन्वय र सहकार्य गर्दै मानसिक स्वास्थ्यको प्रवर्धन, उपचार र पुनर्स्थापना कार्यलाई व्यापक, सकृद र प्रभावकारी बनाउने ।

रामलाल डोमोरा थार
नगर प्रमुख

ज) यस निती तथा कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकनकालागि स्वास्थ्य सेवामा भर्तु दो संयन्त्रको विकास गरिनेछ।

झ) मानसिक स्वास्थ्य कार्बकम अन्तर्गत स्वास्थ्य सुचना प्रणाली र जड्यधन अनुसन्धानलाई प्रवर्धन तथा व्यवस्थित गरिनेछ।

मावी सोच

प्रत्येक नागरिकहरुको मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्यमा मुद्धार भरी उत्पादनशील र गुणात्मकीय जीवनयापन गर्ने सक्षम बनाउने।

प्रयोग

उपलब्ध साधन श्रोतको अधिकतम प्रयोग गरी सेवा प्रदायक, सेवाग्राही र अन्य सरोकारबाटाहु वीज निरन्तर सम्पन्न तथा सहकार्य गर्नि गुणात्मक मानसिक स्वास्थ्य नेवा को सुनिश्चितता गर्ने।

लक्ष्य

नागरिकको भौमिक हक्को रूपमा निविडान प्रदत्त स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गत मानसिक स्वास्थ्य सेवामा सदैको सहज, सुलभ, समावेशी र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने न्यायसंगत एवं जवाफदेही ढंगले मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवालाई प्रायमिक स्वास्थ्य नेवा प्रणालीमा एकिकृत गरी र समर्थ सारेष विशिष्टिकृत मानसिक स्वास्थ्य सेवालाई व्यवस्थित गरी उपलब्ध गराउने।

उद्देश्यहरू

१. मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवालाई समावेश गरी अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्था तथा आवश्यकता अनुसार समुदायस्तरबाट गुणात्मकीय सेवा उपलब्ध गराउने।

२. मानसिक रोगको उपचारका लागि आवश्यक औषधी, उपचारको व्यवस्था निरन्तर र प्रभावकारी गर्ने।

३. मानसिक रोगको प्रभावकारी रोकथाम तथा मनोसामाजिक सुस्वास्थ्यको प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक विद्याकालाप्नू तर्जुमा गरी नापु गर्ने।

४. उपलब्ध साधन श्रोतको अधिकतम परिचालन गरी मानसिक रोग उपचारमा आवश्यक विशिष्टिकृत विशेषज्ञको नेवा कम्तिमा पनि नगरपालिकाको अस्पताल वा तोकिएको स्वास्थ्य संस्था मार्फत उपलब्ध गराउने।

५. सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्र विवे प्रभावकारी सम्पन्न र सहकार्य गर्ने।

रामचाल डोमार थार
नगर प्रमुख

रणनीतिहरू

१. मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका तथा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सम्पादनपूर्वक बोच्च पाउने अधिकार एवं गुणस्तरीय जीवनको संरक्षण गर्ने सम्बन्धमा निम्न कार्यनीतिहरू विईनेछ ।

१.१ मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिहरू तथा उनीहरूको परिवारका सदस्यहरूको हक्कहितको संरक्षण, उपचार, सुरक्षा, पुर्णस्थापना र सामाजिक समावेशीकरणको लागि अपाङ्गता, भएका व्यक्तिहरूको अधिकार सम्बन्धी राष्ट्रिय मानसिक स्वास्थ्य रणनीति २०७३ मा उल्लेख भए अनुसार यस नगरपालिकाले उपलब्ध थोत र माथ्नको बाधारमा आवश्यक व्यवस्था गर्नेछ ।

१.२ यस नगरपालिकाले मानसिक तथा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि आवश्यक सम्पूर्ण सेवा अत्यावश्यक स्वास्थ्य सेवा भल्तगत समावेश गरी प्रदान गर्नेछ । मानसिक रोगको उपचारकालागि आवश्यक औषधिहरूको स्वास्थ्य संस्थापना नियमित उपलब्धताको सुनिश्चित गरिनेछ । यसकालागि संघ तथा प्रदेश स्वास्थ्य निकायसँग आवश्यक समन्वय गरि औषधि आपूर्ती व्यवस्था नारीनेछ ।

१.३ मानसिक वा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई भस्त्रताल वा स्वास्थ्य चौकीमा राखी उपचार चाराउने व्यवस्था मिलाइनेछ । साथै जटिल खालको मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिलाई आवश्यकता अनुसार विशिष्टिकृत सेवा पाइने अस्त्रतालमा रेफर गरी थप उपचारको प्रवर्तन गरिनेछ । यस किमिका सेवा प्रदान गर्ने निजी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूसँगको साझेदारीमा उपयुक्त कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

१.४ लागू औषध तथा मध्ययान दुर्घटनीहरूको आवश्यक उपचार र पुनर्स्थापनाको लागि नीजि तथा गैरसरकारी संस्थाहरूसँगको समन्वय र महकरिमा न्यूनतम मापदण्ड बनाई पुनर्स्थापना केन्द्र सञ्चालन गरिनेछ । नगरपालिकाले यो नमस्याको रोकथामकालागि आवश्यक कार्यक्रम तर्जुमा गरी समुदायको सहभागीतामा लागू गर्नेछ ।

१.५ स्वास्थ्य उपचार तथा हेरचाह, शिक्षा, रोजगारी, सरकारी सेवा प्राप्तीमा मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिहरू प्रति हुने दिमेदको रोकथाम गरिनेछ ।

१.६ मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिहरू प्रति हुने हिसा कम गर्न र त्यस्ता व्यक्तिहरूको हेरचाह, सुरक्षा, उनीहरू प्रति गरिने व्यवहारमा सुधार ल्याउनको लागि यस नगरपालिकामा रहेका सुरक्षा निकाय, बालसुह, जेठ नागरिक आनाम गृह, पुनर्स्थापना केन्द्र आदिसँग समन्वय गरी त्यही कार्यरत कर्मचारीहरूको लागि अभिमुखीकरण तथा त्रानिम प्रदान गरिनेछ ।

१.७ मानसिक स्वास्थ्य नमस्या भएका व्यक्तिलाई एकलै थुनो, वाधिर उपचार गर्न पाइने छैन ।

१.८ जनस्वास्थ्य, शिक्षा, महिला बालबालिका तथा सामाजिक सुरक्षा लगायतका नियमित कार्यक्रम जस्तै सुरक्षित मातृत्व, प्रजनन स्वास्थ्य, बालस्वास्थ्य, विद्यालय स्वास्थ्य, लैडिगक हिसा रोकथाम, किशोरकिशोरी शिक्षा, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका लक्षित कार्यक्रम आदिमा मानसिक स्वास्थ्यलाई प्रकीर्त गर्दै लगिनेछ ।

रमलाल ढोरा थार
नगर प्रमुख

२. सबै नागरिकहरूको सहज पहुँचमा एप्रे गरी आधारभूत गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक भेवा सुनिश्चित गराउने सम्बन्धमा निम्न कार्यक्रमितहरू लिईनेछ ।

२.१ मानसिक स्वास्थ्य समस्याको रोकथाम, प्रवर्धन, उपचार र पुर्णस्थापनाकालागि उपलब्ध श्रोत साधनका आधारमा आवश्यक दबेट वित्तियोजन गरिनेछ । मानसिक रोगको उपचारनालाई स्वास्थ्य विभाग समावेश गरि सहज उपचारको व्यवस्था गरिने छ ।

२.२ संघीय सरकार अद्यतत स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय मातहतको राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम केन्द्रबाट स्विकृत एम.एच.स्याप र मनोसामाजिक परामर्शमा स्वास्थ्यकर्मीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी नगरपालिकाका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आधारभूत मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवाको विस्तार गरिनेछ । साथै सेव तथा प्रदेश मातहतको अस्पताल र मेडिकल कलेजमैंग सम्बद्ध गरी मनोचिकित्सक, मनोधिकृत, र मनोसामाजिक परामर्शकर्ताहरूको सहयोग मार्फत गुणस्तरीय सेवा प्रदान गरिनेछ ।

२.३ मानसिक स्वास्थ्यको प्रवर्धन मानसिक स्वास्थ्य समस्याको रोकथाम र स्वास्थ्य निकायहरूमा प्रेषण बढाउनका लागि समुदायस्तरमा सामुदायीक मनोसामाजिक कार्यकर्ताको विकास गरी परिचालन गरिनेछ । महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरूलाई पनि मानसिक समस्या पहिचान र रिफर गर्ने अभिमुखीकरण गरी परिचालन गरिने छ ।

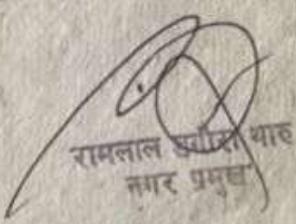
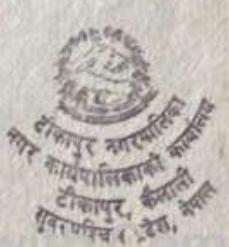
२.४ नगरपालिकामा कम्तिमा पनि दुईजना तालिम ग्रास मनोसामाजिक परामर्शकर्तालाई मनोसामाजिक परामर्श सेवाकालागि नगरपालिकाका सबै बढाहरूमा आवश्यकताको आधारमा परिचालन गरिने छ । त्यसै गरी नगरपालिकाको प्रत्येक बडामा कम्तिमा पनि १ जना सामुदायीक मनोसामाजिक कार्यकर्ता नियुक्त गरी सेवाको लागि परिचालन गरिनेछ । यस्तो जनशक्तिले सबै टोल र बऱ्हितमा गणर मानसिक तथा मनोसामाजिक समस्यालाई पहिचान गरि आवश्यक सेवाकालागि रिफर गर्ने छन् । त्यसै गरी मानसिक रोग रोकथाम तथा स्वस्थ मानसिक अवस्थाको प्रवर्धन गर्ने आवश्यक कार्यक्रम समुदायमा सञ्चालन गर्नेछन् ।

२.५ मानसिक वा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई आवश्यक पर्ने औषधी र मनोपरामर्श सेवा नगरपालिकाले निःशुल्क उपलब्ध गराउनेछ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूले पनि स्वास्थ्य सेवाबाट उपलब्ध गराईने सेवामा पहुँच बढाउनको लागि अपाङ्गतामैत्री संरचना लगायत पहुँच बढाउने खालको प्रविधि विकासमा जोड दिईनेछ ।

२.६ मानसिक स्वास्थ्य पुनःस्थापना सेवामा सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संग साझेदारी मार्फत कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

२.७ मानसिक स्वास्थ्य सेवा प्रदायक व्यक्ति तथा संस्थालाई व्यवसाय दर्ताको व्यवस्था लिलाई सेवालाई व्यवस्थित गरिनेछ ।

२.८ दाढी पहिरो, भूकम्प लगायतका प्राकृतिक विपरिको कारणले उत्पन्न हुन सक्ने मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य समस्यालाई तत्काल सम्बोधन गर्नको लागि स्थानीय तहमा आवश्यक संयन्त्र र अन्य सम्बन्धित निकायहरूसँग सम्बन्ध

गरी महयोग तथा उपचारको व्यवस्था गरिनेछ । स्वास्थ्यकर्मी, मनोसामाजिक परामर्शकर्ता, सामुदायीक मनोसामाजिक कार्यकर्ताहरूलाई मनोवैज्ञानिक प्राथमिक सहयोगको तालिम प्रदान गरि आवश्यकता अनुसार परिचालन गरिने छ ।

३. मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा प्रवाह गर्नको लागि आवश्यक जनशक्ति विकास गर्ने सम्बन्धमा निम्न कार्यनीतिहरू निर्देश ।

३.१ राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम केन्द्रले विकास गरेको मानसिक स्वास्थ्यको तालिम नगरपालिकाका सबै स्वास्थ्य केन्द्रका योग्यता पुरेका सबै स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई प्रदान गरिने व्यवस्था गरिने छ ।

३.२ माथि उल्लेखित तालिम लिएका स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई मानसिक रोग विशेषज्ञ विकासका विकल्प मनोविद्वारा नियमित किसिनिकल सुप्रभिजन प्रदान गरी मानसिक स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर वृद्धि गरिने छ ।

३.३ नगरपालिकामा कम्तिमा पनि दुईजना योग्यता पुरेका व्यक्तिहरूलाई मनोसामाजिक परामर्शकर्ताको रूपमा विकास गर्ने राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम केन्द्रले विकास गरेको मनोसामाजिक परामर्शको तालिम प्रदान गरिने व्यवस्था मिलाइने छ ।

३.४ नगरपालिकाको प्रत्येक बडामा कम्तिमा पनि १ जना सामुदायीक मनोसामाजिक कार्यकर्ता वा साथी सहयोगी समूह नियुक्ति गरी सेवाको लागि परिचालन गरिनेछ । यस्तो जनशक्तिलाई आवश्यक तालिम (राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम केन्द्रले विकास गरेको मनोसामाजिक परामर्श तालिम व्याकेन्डको पहिलो मोडुल) प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।

३.५ संघीय तथा प्रदेश सरकारका स्वास्थ्य निकायको समन्वय तथा सहकार्य गरि आवश्यक थ्रोत साधन सुनिश्चित गरिने छ ।

४. मानसिक स्वास्थ्य, मानसिक रोगल सुजना गरेको लाज्जना र भेदभाव कम र न र मानसिक स्वास्थ्य प्रवद्धनको लागि जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने सम्बन्धमा निम्न रणनीतिहरू लिईनेछ ।

४.१ नगरपालिकाको जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धन उपशाखाले सम्बन्धित सबै विषयगत शाखामैंगको समन्वय र सहयोगमा जनचेतनाका सामग्रीहरू विकास गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने तथा मनोसामाजिक अपारंतुवारे पहिचान गरी परिचय पत्र प्रदान गरिने छ ।

४.२ बालबालिकाको विकासकम, बाल मनोविज्ञान र बालबालिकामा हुने भावनात्मक तथा व्यवहारिक समस्याको पहिचान र ल्यसको प्रारम्भिक व्यवस्थापनको लागि विद्यालयका शिक्षकहरूलाई आवश्यक तालिम प्रदान गरिनेछ । यस्तो तालिम स्थानीय तहका साथै संघीय तथा प्रदेश सरकारको सहकार्यमा तथा सम्बन्धित संघ संस्थाको थ्रोत परिचालन गरि प्रदान गरिने छ ।

रामलाल डाक्टर थार
नगर प्रमुख

४.३ मानसिक रोग सम्बन्धी अनुधविधास हटाउन, मानसिक स्वास्थ्यको प्रबर्धन र रोकथामका लागि टोल विकास सम्बन्धी सदस्य, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका हरूलाई परिचालन गरी शिक्षिक सम्या, महिलारी, स्वास्थ्य आमा समूह, साथी सहयोगी समूह, समुदायमा आधारित सम्बाहु, स्थानीयस्तरका राजनीतिक दलहरूको समन्वयमा जनचेतनाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

४.४ मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धिको लागि सूचना तथा संचार सम्बन्धी सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय गरी मानसिक स्वास्थ्यको प्रबढ्दनात्मक कार्यक्रम ल्याइने छ । मानसिक स्वास्थ्यको क्षेत्रमा सामग्रीहरू खारार गरी प्रसारण गर्नको लागि सञ्चारकर्मीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । मानसिक स्वास्थ्यमा जनचेतना बढाउन संशीघ तथा प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गरी विभिन्न दिवसहरू(विश्व मानसिक स्वास्थ्य दिवस, विश्व आत्महत्या रोकथाम दिवस, अटिजम, विमने रोग रोकथाम दिवस) समुदायतहमा कार्यक्रम गरी मनाइने व्यवस्था गरिने छ ।

४.५ मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिको उपचार, हेरनाह र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चितताको लागि मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्ति र उनीहरूको परिवारको सदस्यहरूलाई संलग्न गराई मानसिक स्वास्थ्य स्वावलम्बन समूह गठन गरी त्यस्ता समूहको क्षमता अभिवृद्धि गरि जनचेतनाका लागि परिचालन गरिनेछ ।

४.६ मानसिक स्वास्थ्यको प्रबर्धन र मानसिक रोगका विरामीहरूको रेफरल बढाउन धारीजाकी, जारफुके, गुरुवा, बड्डरहरूलाई सचेतना कार्यक्रमहरूमा सहभागी गराइनेछ ।

४.७ आत्महत्याको रोकथाम, नर्मावस्था र सुत्करी अवस्थाको मानसिक स्वास्थ्य, प्रभावकारी अभिभावकत्व लगावतका विषयहरूमा जनचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ ।

४.८ वैदेशिक रोजगारमा भएका व्यक्ति तथा उनीहरूको परिवारका सदस्यहरूमा देखापने मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक समस्याको जोखीम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

४.९ कडा खालका मानसिक स्वास्थ्य समस्या भई उपचार पछि निको हुँदै मरेका व्यक्तिहरूलाई आयआजनेको काममा संलग्न गराइने छ । साथै स्थानीय स्तरमा रोजगार प्रदान गर्ने संस्थासँग समन्वय गरी मानसिक स्वास्थ्य समस्याको जोखिममा रहेका भएका व्यक्तिहरूलाई रोजगार प्रदान गर्ने पहल गरिनेछ ।

५.० स्वास्थ्य मनना प्रणालीमा मानसिक स्वास्थ्यलाई एकीकृत गर्ने तथा मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन अनुग्रन्थानलाई प्रबर्धन तथा व्यवस्थित गर्ने ।

५.१ विद्यमान स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचनाहरू समावेश गरी सम्बन्धित नियमित पठाइने व्यवस्था गरिनेछ ।

५.२ आत्महत्या सम्बन्धी तथ्यांक व्यवस्थित गर्नेको लागि नगरपालिकाको स्वास्थ्य शाच्चा र उहरी प्रशासनसँग सहकार्यमा आत्महत्याको तथ्यांक प्रणालीको विकास गरिनेछ ।

५.३ स्थानीयस्तरमा मानसिक स्वास्थ्यको अवस्था पता लगाउन आवधिक अनुसन्धानका लागि कार्यपोजना निर्माण गरी लागू गरिनेछ ।

५.४ मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानको प्रवर्धन गर्ने नीति, गैरसरकारी र प्राशिक क्षेत्रहरूसँगको महकार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । यसबाट आएको नतीजालाई स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सार्वजनिकरण गर्दै नीति तथा कार्यक्रममा परिमार्जन गर्दै लगिनेछ ।

६. संस्थानात अवस्था

६.१ यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहहरारा ओत तथा अधिकार सम्पत्र संयन्त्रको निर्माण गरिनेछ ।

६.२ मानसिक समस्या भएका व्यक्तिहरुको उपचारको विशेष स्ववस्था गर्ने सामाजिक मेवा एकाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

६.३ मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिलाई उपचारमा नहजताकालगि लेपाल सरकारले सञ्चालन गरिको स्वास्थ्य विमा कार्यक्रममा समावेश गरिनेछ ।

६.४ यस मानसिक स्वास्थ्य नीतिका आधारमा नगरपालिकाले कार्यदोजना तथा गरी तुरन्त कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

७. विनीय ओत

स्थानीय भरकारको ओत, संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त ओतहरु, संघ संसदाबाट प्राप्त ओत तथा निजी क्षेत्रको सहयोग समग्रमा मानसिक स्वास्थ्य नीति कार्यान्वयनका ओत हुने छन् । मानसिक स्वास्थ्यलाई अन्य स्वास्थ्य चरण रोगको भार अनुसार प्रभावमिकताका आधारमा वजेटको स्वास्थ्य गरिदै लगिनेछ ।

८. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

८.१ मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवाको गुणस्तर, मानसिक स्वास्थ्योपचारको ढाँचा, सेवाको प्रकृया र प्रभाव, उपलब्धी र पुरिषामको आधारमा अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने चुस्त र प्रभावकारी संयन्त्रको निर्माण गरी स्थानीय तहमा एउटा प्रभावकारी अनुगमन तथा मुल्यांकनको संयन्त्र बनाइनेछ । यसका लागि उपसुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ढाँचाको विकास गरिनेछ ।

८.२ स्वास्थ्य संस्थाहरुमा मानसिक एवं मनोसामाजिक समस्या भएका व्यक्तिलाई गुणस्तरीय सेवा सुनिश्चित गर्ने स्थानीय तहको उप प्रमुख, सामाजिक विकास समिति संयोजक, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, स्वास्थ्य नाथा प्रमुख, अस्पतालको प्रमुख, महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण उपशाखा प्रमुख, मानसिक/ मनोसामाजिक कार्यक्रम सम्पर्क व्यक्ति र यस क्षेत्रमा कार्य भरिरहेका स्थानीय गै.स.स, मध्येबाट एक र सेवाग्राही मध्येबाट एक जना प्रतिनिधि रहने जनुगमन समिति संयन्त्र निर्माण गरि आवश्यक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ ।

८.३ विद्यमान प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा प्रणालीबाट प्रदान गरिने मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाको सूचनालाई स्वास्थ्य व्यस्थापन सूचना प्रणालीमा समावेश भएको सुनिश्चित गरिनेछ ।

रामलाल डौरा थार
नगर प्रमुख

जोखिम

९.१ मानसिक स्वास्थ्य होकरमा समष्टिगतरूपमा त्रोत परिचालन रणनीतिको अभावमा त्रोत व्यवस्थापन तथा परिचालनमा कठिनाई हुनसँगे सम्भावना रहन्दछ ।

९.२ तालिम प्राप्त जनशक्तिको अभाव तथा तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीको मरुकाले गर्दा मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवाको निरन्तरतामा चुनौती हुन सक्दछ ।

९.३ मानसिक रोगको उपचारमा प्रयोग हुने औषधिको स्वास्थ्य संस्थामा निशुल्करूपमा निरन्तर उपलब्धताको संयन्त्र नहुँदा सेवाको निरन्तरता तथा प्रभावकारीतामा चुनौती आउन सक्दछ ।

९.४ मुलुक गद्दीय संरचनामा परिषत हुँदा कार्यान्वयन गरिने स्वास्थ्य कार्यक्रमहरु केन्द्र र सङ्घको दायित्वभित्र पर्ने गरी कुट्ट्याई मानसिक स्वास्थ्य नीतिको पुनर्समाव्योजन नहुँदा चुनौती हुन सक्दछ ।

९.५ यस नीतिलाई कार्यान्वयन गर्नको लागि नव तथा प्रदेशमा जस्तै स्थानीय तहमा पनि मानसिक स्वास्थ्यको छुट्टै सक्रिय संयन्त्र स्थापना नभएको हुँदा मानसिक स्वास्थ्यका कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन हुन चुनौती आउन सक्दछ ।

नगरपालिकाको मानसिक स्वास्थ्यको पौल दर्शन कार्ययोजना

कार्यक्रम	मुख्य कार्यहरु	सञ्चालन गरिने कृयाकलापहरु	सूचक	जिम्मेवार निकाय आवधि	
१. मानसिक स्वास्थ्य सेवामा सहज, सुलभ र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने	१. मानसिक स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१. नगरपालिकाको स्वास्थ्य संस्थाको स्वास्थ्यकर्मीहरुको राइटिंग स्वास्थ्य तालिम केन्द्रको mhGAP मोड्युल २ सञ्चालन गर्ने । २. तालिमकालागि विज्ञ मनोचिकित्सक चिकित्सा मनोविद तथा मनोविदहरुको व्यवस्था गर्ने । ३. मानसिक स्वास्थ्यको औषधिको आपूर्ति व्यवस्थापन गर्ने । ३.१ मानसिक रोगको अत्यावश्यक औषधीको आवश्यकताको परिचान गर्ने	१. नगरपालिकाको स्वास्थ्य बोर्ड र जनाविड्युट तालिम सञ्चालन गर्ने । २. नगरपालिकाको स्वास्थ्य संस्थामा मानसिक रोगदो औषधिको आपूर्ति निरन्तर हुने । ३.१ मानसिक रोगको विभिन्न औषधिहरुको चरण दिनांक आवश्यक पर्ने परिणाम निर्णयन गरेको ढाक्कमेन्ट ।	स्वास्थ्य शास्त्रा, नगरपालिका - २ वर्ष	१. स्वास्थ्य शास्त्रा, नगरपालिकाले स्वास्थ्य कार्यालयसँग आपूर्ती सुनिश्चित गर्ने । २. नगरपालिकाको स्वास्थ्य शास्त्राले आधिक चरण २०८० । २०८१ सम्ममा सुनिश्चित गरिने छ ।
२. विशेषज्ञसारको मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा	स्वास्थ्य विभाग तथा टेलिमेन्टल हेल्पको माथ्रमवाट विशेषज्ञसारको सेवा स्वास्थ्य केन्द्र मार्फत समुदायमा पुरायाउन	१. स्वास्थ्य संस्थामा उपचारमा "आएका मानसिक रोगीहरु मध्ये ८० प्रतिशतले स्वास्थ्य विभाग सञ्चालन हुने छन् । २. विशेषज्ञसारको सुपरिविजन तथा उपचार टेलिमेन्टल हेल्प मार्फत नवमा पटक उपलब्ध गराइने छ ।	स्वास्थ्य शास्त्रा, नगरपालिका		
३. मानसिक स्वास्थ्यलाई जनस्वास्थ्यको नियमित	३.१ नगरपालिकाको जनस्वास्थ्य कार्यक्रममा मानसिक स्वास्थ्यलाई	३.१ दटा जनस्वास्थ्य कार्यक्रममा मानसिक स्वास्थ्य	स्वास्थ्य शास्त्रा, नगरपालिका		

रामलाल डाक्टर विंस
नगर प्रमुख

	कार्यक्रमहरूमा एकिकृत गरेर सञ्चालन गर्ने	समावेश गरि कार्यक्रम गर्ने ३.२ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, आमा सुरक्षा कार्यक्रम, प्रवृत्ती सेवा, बाल स्वास्थ्य कार्यक्रममा डिप्रेसन तथा आत्महत्याको स्किनिङ्ड, गर्ने, भेटिएका समस्या भएका व्यक्तिलाई उपचारमा सम्प्रवन गर्ने।	समावेश ३.२ स्वास्थ्य संस्थावाट बधेमा ४०० गर्संबती तथा प्रमुखी महिलामा डिप्रेसन तथा आत्महत्याको स्किनिङ्ड, गर्ने	३.१ नीन बधे ३.२ प्रत्येक बधे पाँच बधे सम्म
२. लक्षित बग्र, जोखिममा परेको सम्झौता तथा समुदायमा मानसिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने				
लक्षित बग्र, जोखिममा परेको सम्झौता तथा समुदायमा	बालबालिका तथा किशोर किशोरी	१. गोष्ठी स्वास्थ्य तालिम केन्द्रले विकास गरेको बालबालिकाका लागि मानसिक स्वास्थ्य तालिम मोडुल ३ नगरपालिकाका स्वास्थ्य सेवाका स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई तालिम सञ्चालन गर्ने। २. समुदाय तथा विद्यालयमा बालबालिका तथा किशोर किशोरीको मनोसामाजिक सुरक्षास्थिरको प्रवर्धनगर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने। ३. घर परिवार, विद्यालय, सामाजिक बालावणलाई बालबालिका तथा किशोर किशोरी मैत्री बनाउने,	स्वास्थ्य छोकी: १ शा स्वा के का कीमितमा एक एक जना स्वास्थ्य कर्मी	स्वास्थ्य शाखा, नगरपालिका पाइलो, दोस्रो बधे
		४. विदेशमा रहेका कामदार, विद्यार्थी तथा अन्य नेपालीकालाहारी टेलिमेन्टल हेल्प सेवाको सुनिश्चित गर्ने	द्युलिखेल अस्पताल तथा पा. स्था. के बाट मानामैक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक तालिम प्राप्त तियामित स्वास्थ्यकर्मीले हप्ता मा दिन तीकेर तियामित सेवा प्रदान गर्ने	स्वास्थ्य शाखा
	जेठ नागरिकको मानसिक स्वास्थ्य	अल्जाइमर्स हिस्ट्रिंगर लगायत विस्माति तथा अन्य मानसिक समस्यामा जनचेतना बढाउने तथा समयमा पहिचान गरि स्वास्थ्य संस्थामा रिफर गर्ने। जेठ नागरिकहरूको सामाजिक सुरक्षामा पहुँच बढाउने	विश्व अल्जाइमर्स रोग रोकथाम दिवस सेप्टेम्बर २३ समुदायमा मनाएर, सञ्चार माध्यमबाट जनचेतनाका कार्यक्रम गर्ने	स्वास्थ्य शाखाले प्रदेश, संघ तथा नगरपालिकाको थोत तथा साधन बाट हरेक बधे दिवस मनाउने
	आत्महत्याको सोच भएका २ जोखिममा भएका व्यक्तिकालाई मानसिक स्वास्थ्य	आत्महत्या रोकथाम कार्यक्रम तजुमा गरि कार्यान्वयन गर्ने आत्महत्या रोकथाम दिवस सेप्टेम्बर १० समुदायमा मनाउने आमसञ्चारको प्रयोगगार्दै आत्महत्या क्रम गर्ने सुचना तजा जानकारी प्रसारण गर्ने	हरेक बढाउनहमा कार्यक्रममा सहभागी (१२००) हरेक बधे	स्वास्थ्य शाखा
	लैंगिक हिंसा प्रमाविनाहरूका मानसिक स्वास्थ्य	कृषि क्षेत्रमा प्रयोगहुने विद्यार्थीको पहुँचमा नियन्त्रणगर्ने सम्बन्धित निकायसंग समन्वय गरि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	विद्यार्थी वितरकलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम (हरेक बढामा १ पटक)	स्वास्थ्य तथा कृषि शाखा

रामलाल डीरार धारा
नगर प्रमुख

अपांगता भएका व्यक्तिहरूकालागि मानसिक स्वास्थ्य	अपांगता भएका व्यक्तिहरूलाई नगरपालिकाका स्वास्थ्य केन्द्रहरूबाट मानसिक स्वास्थ्य तथा समुदायमा परिवारित मनोपरामर्शकर्ताबाट सेवा प्रदान गर्ने।	स्वास्थ्य संस्थामा सेवामा सहभागी अपांगता भएका व्यक्तिको तथ्याक	स्वास्थ्य शाखा	
भदिरा तथा लागु औषधिको लत भएका व्यक्तिकालागि मानसिक स्वास्थ्य	मानसिक समस्या र त्यसको प्रभावबाट समुदाय तथा विचालनमा सबेतना कायकम हरेक बढामा सञ्चालन गर्ने कल्पतमा फसेकाहरूको समयमा नै पहिचान गरी स्वास्थ्य संस्था तथा परिवारमा नै गएर मनोपरामर्श सेवा तथा उपचारकर्तालागि जानकारी प्रदान गर्ने, प्रेषण गर्ने र समन्वय गर्ने	कायकममा सहभागी सज्जा सेवा तथा प्रेषणको तथ्याक	स्वास्थ्य शाखा	
३. आकस्मिक तथा विपतको अवस्थामा प्रदान गरिने मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा स्वास्थ्य सेवामा एकिकृत भरेर प्रदान गर्ने				
आकस्मिक तथा विपतको अवस्थामा मानसिक स्वास्थ्य सेवा	आकस्मिक तथा विपतको अवस्थामा प्रदान गरिने अल्पावस्यकीय स्वास्थ्य सेवामा मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा प्रदान गर्ने	स्वास्थ्यकर्मी तथा मनोपरामर्शकर्तालाई मनोवैज्ञानिक प्राथमिक सहयोगको तालिम तथा प्रभावित समुदायलाई प्राथमिक मनोवैज्ञानिक सहयोग प्रदान गर्ने	तालिम प्रदान गरेको संलग्न सेवा प्राप्त गरेकाको तथ्याक	स्वास्थ्य शाखा
४. गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज, सुलभ र समान पहुँच सुनिश्चित गर्नकालागि आवश्यक पने संयन्त्र, साधन, श्रोत ता जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने।				
स्थानीय सञ्चनामा मानसिक स्वास्थ्य	स्थानीय तहमा मानसिक स्वास्थ्य हेने इकाई। व्यक्ति तोकी जिम्मेवारी किटान गर्ने	स्थानीय तहमा सांगठनिक तथा व्यवस्थापन समेक्षण गर्दा मानसिक स्वास्थ्य इकाई सहित मनोपरामर्शकर्ताहरूको पदहरू संजना गरी पदपूर्ति गर्ने	मानसिक स्वास्थ्य सञ्चनाको स्थापना आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन तथा पद पूर्ति संलग्न	स्थानीय सरकार

रामलाल डोसा नार
नार प्रमुख

अनुसूची: मानसिक स्वास्थ्य सेवाको विकासका लागि कार्यक्रमको ढाँचा

क्र.सं.	कार्यक्रमहरू	अनुमानित संख्या	अनुमानित बजेट
१	नगरपालिकाका स्वास्थ्यसंस्थाका चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई मानसिक स्वास्थ्यको (mHGAP) तालिम	२२ जना स्वास्थ्यकर्मीको ६ दिनको तालिम (एक पटकको लागि), भत्ता, यातायात, प्रशिक्षकके खर्च, औषधि, खाजा खर्च	६००,०००
२	मानसिक रोगको उपचारकालागि आवश्यक औषधिकालागि	औषधिको लिष्ट तालिममा प्रदान गरिने छ।	४०००००
३	मनोसामाजिक परामर्शकर्ताको सेवा सुविधा सामुदायिक मनोसामाजिक कार्यक्रम	२ जना ११ जना	१००,०००
४	मानसिक स्वास्थ्यको जनचेतनाको कार्यक्रम (महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, स्वास्थ्य आमा समूह, महिला सहकारी समूह, कृषि समूह, बन उपभास्ता समूह, विद्यालय शिक्षक, रेडियो कार्यक्रम)	हरेक बडामा ५०,००० का दरले	५५०,०००
५	तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीको शिप तथा उपचार दक्षता बढाउन अनसाईंट लिक्निकल सुपरमिजन	वर्षको दुइ पटक विशेषज्ञ मनोचिकित्सकबाट ३ दिनको कार्यक्रम	३५,००० प्रति सुपरमिजन
६	मनोसामाजिक परामर्शकर्ताको दक्षता बढाउने सुपरिवेक्षण (अनसाईंट कोचिङ)	वर्षको दुई पटक विशेषज्ञ चिकित्सा मनोवीदबाट ३ दिनको कार्यक्रम	५०००० प्रति पटक
७	मानसिक स्वास्थ्यको दिवस मनाउने कार्यक्रम	संघ तथा प्रदेशसम्म समन्वय गरेर कार्यक्रम आयोजना गर्ने	संघ तथा प्रदेश स्वास्थ्य कार्यालयबाट उपलब्ध बजेट
८	स्वास्थ्यकर्मीको पुनर्जीवनी तालिम	पहिलो तालिमको एक वर्ष पछि हरेकवर्ष एक पटक ३ दिन विशेषज्ञ मनोचिकित्सकबाट सञ्चालन गरिने	१५०,०००
९.	विद्यालय मानसिक स्वास्थ्य कार्यक्रम विकास तथा सञ्चालन	नि.मा.वि., मा.वि. तथा उ.मा.वी. कालागि कार्यक्रम	५००,०००
१०	मानसिक रागीको आकस्मिक उपचार तथा मैपरि आउने सहयोग		१००,०००
११.	कार्यक्रम अनुगमन खर्च अनुमानित जम्मा बजेट		१५०,०००

रामलाल डॉरा यार
नगर प्रमुख

